

MİQRASIYA PROSESLƏRİ VƏ MARGİNALLIQ FENOMENİ

Sırr deyil ki, təbii sərvətlərin bölüşdürülməsi zamanı ortalığa çıxan bərabərsizliyin meydana gəlməsi, şəhərlərin artması, ayrı-ayrı bölgələrin iqtisadiyyatının inkişaf etməsi, ətraf mühitdə baş verən neqativ məqamların çoxalması, daha yaxşı həyat şəraitində yaşamaq, təhsili davam etdirmək, ya da hərbi münaqişələrdən uzaq bir məkanda yaşamaq arzusu və s. bu kimi problemlərin mövcudluğu insanların yerdəyişməsinə doğuran səbəblərdir. Özünün ağır və mürəkkəb transformasiya dövrünü yaşayan Azərbaycan Respublikası da son 18 ildə geniş vüsət alan və əhalinin kütləvi şəkildə yerdəyişməsi ilə xarakterizə edilən miqrasiya prosesləri ilə üzləşdi. Yüz minlərlə insanın daimi yaşadıkları yerləri tərk edərək Azərbaycana gəlməsi və buradan xarici ölkələrə getməsi qısa müddətdə respublikanın demoqrafik vəziyyətinə kəskin şəkildə təsir göstərmiş, bu sahədə bərqərar olan bir çox kəmiyyət-keyfiyyət dəyişikliklərinə səbəb olmuşdur. Geniş miqyas alınıb miqrasiya prosesləri ölkənin nəinki demoqrafiya sahəsində, hətta digər sahələrində də yeni hadisələrin vüsət alması ilə nəticələnmiş, cəmiyyətin sosial strukturunda, insanların, geniş əhali kütləsinin psixoloji durumunda, davranışında yeni xüsusiyyətlərin, meyillərin təzahür etməsinə, insanlararası, xüsusilə də əhalinin fərqli təbəqələrindən olan insanlar arasında mövcud münasibətlərdə yeni prinsiplərin və qaydaların yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Belə hadisələrdən biri miqrasiya prosesləri ilə sıx bağlı olan marginalliq fenomenidir.

Marginalliq fenomeninin müxtəlif aspektlərini vaxtaşırı olaraq məqalələrimizdə tədqiq edirik. Amma burada bir faktı xüsusilə vurğulamaq istəyirik ki, marginalliq bir qrup insanın digər sosial qrupa nisbətən kənar və sərhəd vəziyyətində, ya da iki mədəniyyətlərarası mövcud olması deməkdir. Müxtəlif səbəblər ucbatından malik olduqları dəyərləri, təsəvvürləri itirmiş, çoxluğun mənsub olduğu sosial-mədəni varlıqlara yiyələnmə bilməyən, ya da yiyələnmək istəməyən marginal insanlar öz aləmini, qayda-qanunlarını, davranış tərzlərini və nəhayət, sosial-mədəni varlıqlarını formalaşdırmağa qadir olan sosial qrupdur. Mədəni heterogenlik mənzərəsinə öz çalarlarını daxil edən həmin sosial qrup hətta cəmiyyətin bir çox sahələrində, məqalənin əvvəlində qeyd etdiyimiz kimi, pozitiv və neqativ kontekstdə dəyişikliklər və yeniliklər etmək iqtidarındadır. Əksər hallarda cəmiyyət tərəfindən təcrid olunan həmin insanlar öz aləmlərini yaratmaq, mövcud reallığa uyğunlaşmaq bacarığına qadırdırlar və bu da insanın yaradıcılıq, quruculuq təbiətindən qaynaqlanan qabiliyyətidir. Belə ki, Amerika cəmiyyətinin əsasən immiqrantlardan ibarət olması və bu səbəbdən ABŞ-ın immiqrantlar ölkəsinə çevrilməsi, ötən əsrin əvvəlləri isə bu ölkəyə istiqamətlənən kütləvi mühacirət axını və nəticədə, amerikalıların dəyərlər və ənənələr oriyentasiyalarında

müəyyən dəyişikliklərin baş verməsi Amerika ədəbiyyatında «marginalliq» termininin məhz bu mənada meydana gəlməsini şərtləndirən səbəblərdən olmuşdur. Hətta ötən əsrin 80-ci illərinin ortalarına qədər ABŞ-da etnikliyi protestantlarda, onların təbirincə desək «haqiqi amerikalılar»da olmadığını düşünürdülər (4; s.73). Bunu və digər müddəaları nəzərə alan bəzi alimlər marginalliq etnik şüurun dualistliyi ilə bağlı olduğunu zənn edirlər (5; s.3) və marginalliq formalarından biri hesab olunan mədəni marginalliqın sosial stratifikasiya ilə çarpazlaşdığını və sosial proseslərlə şərtləndiyini bildirirlər (5; s.3).

Marginal insan və qruplar bəzində söhbət açanda daim müzakirə iştirakçıları maraqlandıran suallardan biri bu tip insanların konkret sayı ilə bağlı olur. Hətta respublikada işiq üzü görən və səhifələrində müntəzəm olaraq ölkədəki ictimai-siyasi vəziyyəti təhlil edən mətbu orqanlardan birində seçkiqabağı mitinqlər şərh edilərkən aşağıdakı ifadələrdən istifadə olunmuşdu: «marginallar kütləsi», «marginallar mitinqi», «siyasi marginallar yığıncağı» və s. Əksər hallarda elə həmin məqalələrdə adı çəkilən bu tip insanların, yəni bütövlükdə mitinqdə iştirak edənlərin sayı onminlərlədir. Təbii ki, ölkə ərazisində yaşayan marginal insanların sayını mitinqdə iştirak edənlərin sayı ilə müəyyənləşdirmək, marginalliq fenomenini isə mitinq və nümayişlərlə əlaqələndirməklə bu fenomenlə bağlı haqiqi mənzərəni yaratmaq çətindir.

Bundan başqa marginal insanlar ordusuna ölkə ərazisində yaşayan və əhalinin 41 faizini təşkil edən yoxsul təbəqənin nümayəndələrini də aid edirlər. Bu yanaşma ilk baxışdan müəyyən mənada düzgün hesab oluna bilər. Lakin tədqiqatlar göstərir ki, mühacirətdə olan insanlar arasında elələri var ki, maddi imkanları ən yüksək səviyyədə olduğu halda belə mədəni əziyyət çəkir və yaşadıkları mühiti özləri üçün tamam bir yad qismində qəbul edirlər. Bu cəhət əksər miqrantlara xasdır. Deməli, belə demək olar ki, marginalliq fenomeninin yaranmasına səbəb olan şərtlərdən biri - yoxsulluqdur.

Məhz buna görə hazırkı məqalədə marginalliq fenomeni ilə əlaqədar mövcud təsəvvür yaratmaq üçün ilk növbədə ölkə ərazisində geniş vüsət alan miqrasiya proseslərinin ümumi dinamikasını, xüsusilə də say göstəricilərini üzə çıxarmaqla əhalimizin ayrılması hissəsini təşkil edən miqrantları, yəni marginallar kateqoriyasına aid edilə biləcək potensial namizədləri rəqəmlə verməyə çalışacağıq.

Məlumdur ki, Azərbaycan kütləvi miqrasiya proseslərinə məhz keçən əsrin 80-ci illərinin axırlarında məruz qaldı. Miqrasiya edən insanların milli mənsubiyyətinin həmin proseslərə müəyyən etnik rəng verməsi o dövrün xarakterik xüsusiyyətlərindən idi. Belə ki, milli zəmində baş verən və ya da alovlanmaqda olan münaqişələr nəticəsində 90-cı illərin əvvəllərində ölkəyə gələnlər əsasən azərbaycanlılar, gedənlər isə qeyri-azərbaycanlılar olmuşdular. Lakin bir qədər sonra, yəni 90-cı illərin ortalarında həmin tendensiya bir qədər dəyişdi. Belə ki, məlum Qarabağ uğrunda gedən savaş zamanı bərqərar olmuş ağır sosial-iqtisadi vəziyyət, o cümlədən işsizlik problemi respublika əhalisinin

bir qisminin xarici ölkələrə üz tutması ilə nəticələndi. Bütövlükdə isə Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsinin verdiyi statistik rəqəmlərə görə, 1989-2002-ci (aprel ayına qədər) illərdə Azərbaycana daimi yaşamaq üçün təxminən 396.341 nəfər gəlmiş, respublikanın ərazisini isə 342.280 nəfər tərk etmişdir (1, s.70-71). Eyni zamanda o da məlumdur ki, miqrasiya axınının əsas hissəsi 90-cı illərin birinci yarısına düşür. Belə ki, 1989-1994-cü illərdə respublikamıza gələnlərin sayı 347 min nəfər, gedənlərin sayı 228.400 nəfər, 1995-2002-ci illərdə isə Azərbaycana gələnlərin sayı 48.500 nəfər, gedənlərin sayı təxminən 111 min nəfər olmuşdur. Həmin statistik rəqəmlərə əsaslanaraq bəyan edə bilərik ki, ölkə ərazisinə gələnlərin sayı 90-cı illərin birinci yarısı ilə müqayisədə 8 dəfə azalmış, gedənlərin sayı isə 2 dəfə artmışdır.

Bəzi Rusiya mətbuatlarında mütəmadi olaraq göstərilir ki, guya Azərbaycanda ruslar və digər millətlərdən olan insanlar etnik mənsubiyyətlərinə görə sıxışdırılır və ölkə ərazisindən çıxarılırlar. Təbii ki, keçid dövrünün acı nəticələrindən biri olan sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi sahələrdəki ağır vəziyyət müəyyən mənada etnik zəmində baş verən xoşəməzl hadisələrin təşəkkül tapmasına və bunun nəticəsində müəyyən qisim gəlməz hadisələrin təşəkkül tapmasına və bunun nəticəsində müəyyən qisim azərbaycanlıların sayı təxminən iki dəfə artıq, daha dəqiq desək 36 min nəfər olmuşdu. Həmin dövrün miqrasiya dinamikası təhlil edilərkən digər bir maraqlı məqam üzə çıxır. Azərbaycanda miqrasiya dinamikasını işıqlandıran Rusiya mətbuatının heç birində göstərilmir ki, 1997-1999-cu illərdə Azərbaycana 1929 etnik rus gəlmişdir. Bu isə həmin müddət ərzində Rusiyaya gedən rusların ümumi sayının təxminən 12 faizi deməkdir. Eyni zamanda vurğulamaq istərdik ki, gələnlər o ruslardır ki, Rusiyaya köçərkən Bakıda ki evlərini, mülklərini satmamışdılar. Deməli, digər ruslar da belə etniş olsaydılar, zənn etmək olar ki, göstərdiyimiz 12 faizlik rəqəm daha artıq olardı.

Məlumdur ki, başqa ölkədə yaşamaq üçün həmin ölkənin müvafiq strukturlarından daimi yaşamaq icazəsini verən sənəd almaq gərəkdir. Belə ki, daimi yaşamaq məqsədilə MDB və Baltika ölkələri hüduqlarından kənara çıxmaq üçün icazə alanlara dair göstərə bilərik ki, 1990-1997-ci illərdə 29.877 nəfər müvafiq icazə ala bilmişdir. Həmin icazəni alanlar təyinat ölkəsi kimi ən çox İsraili (22.343 nəfər), ABŞ-ı (6.204 nəfər) və Almaniyayı (966 nəfər) göstərmişlər. Həşiyəyə çıxaraq bildirmək istəyirik ki, 90-cı illərin axırları mətbuatda gedən bir sıra yazılar nəticəsində belə bir ictimai rəy formalaşmışdı ki, guya Azərbaycan da yaşayan yəhudilər kütləvi surətdə respublikanın ərazisini tərk edərək İsrailə köçmüşlər. Həmin məsələni bu şəkildə qabardan yazılarda hətta bildirilirdi ki, təxminən 50 min yəhudi Azərbaycandan köçməyə müvəffəq olmuşdur. Verilən qeyri-rəsmi statistik rəqəmlər əsl reallığı əks etdirmirdi. Çünki rəsmi statistikaya görə 1989-cu ildə Azərbaycanda yaşayan yəhudilərin sayı 30,8 min nəfər idi (2, s.53). 1999-cu il əhalinin siyahıya

alınması nəticəsində isə məlum olmuşdur ki, Azərbaycan da 8,9 min nəfər (2; s.53) yəhudi hələ yaşamaqdadır və yaxın zamanlarda köçmək niyyətləri yoxdur. Hətta 2000-ci ildə yəhudilərin Azərbaycanda daha sıx yaşadıkları ərazilərdə aparılan sorğular zamanı məlum olmuşdur ki, 1999-2000-ci illərdə ölkəyə bir neçə yüz nəfər askenaz yəhudisi geri qayıtmışdır (1, s.6-8).

Xarici ölkələrə gedənlərin ümumi say dinamikası dəyişgəndir və bu da bir sıra amillərlə bağlıdır. Məsələn, 2000-ci ilə qədər Almaniyaya gedənlərin sayı kifayət qədər idi. Lakin 2001-ci ilin mart ayından sonra həmin ölkədə bir sıra miqrasiya qanunlarının qəbul olunması, miqrasiya qaydalarının tətbiq edilməsi və sərtləşdirilməsi həmin dinamikaya mənfi təsir göstərmiş və bundan sonra Almaniyaya getmək istəyənlərin sayı kəskin şəkildə azalmışdı. BMT-nin Qaçqınlarla iş üzrə Ali Komissarlığının verdiyi məlumatlara görə 2000-ci ildə bu və ya digər ölkədə yaşamaq məqsədilə icazə almaq üçün müraciət edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı təxminən 3900 nəfər olmuşdur. Hansı ölkədə məskunlaşmaq istəyinə gəldikdə isə birinci yerdə Almaniya dururdu. Belə ki, bu ölkədə yaşamaq istəyi ilə müraciət edənlərin sayı 1558 nəfər idi. Biz bir qədər öncə qeyd etdik ki, 1996-1997-ci illərdə 4020 nəfər müvafiq icazəni almışdır, lakin bu o demək deyil ki, onların hamısı xarici ölkələrə gedə bilmişlər. Belə ki, statistikaya görə həmin illərdə yalnız 3904 nəfər köçə bilmişdir. Bu isə icazə alanlarla nisbətdə 3 faiz aşağıdır. Digər maraqlı statistika onunla bağlıdır ki, 1996-1998-ci illərdə MDB və Baltika ölkələri hüduqları kənarından Azərbaycana daimi yaşamağa gələnlərin sayı 355 nəfər olmuşdur.

Qeyd etdiyimiz kimi, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının bir qismi Qərbi Avropa ölkələrinə üz tutmuş, onların böyük hissəsi Hollandiya və İsveçdə məskunlaşmışlar. Təkcə 1998-də - 1651 nəfər, 1999-da - 2499 nəfər, 2000-də - 1163 nəfər, 2001-də - 248 nəfər, 2002-də (oktyabr ayına qədər) - 302 nəfər (5 ildə) - 6 minə yaxın insan Hollandiyada, 1998-də - 27 nəfər, 1999-da - 46 nəfər, 2000-də - 60 nəfər, 2001-də - 308 nəfər, 2002-də (oktyabr ayına qədər) - 600 nəfər İsveçdə daimi yaşamaq məqsədilə immiqrasiya məsələləri ilə məşğul olan strukturlara sənədlərini təqdim etmişlər. Bütövlükdə isə 2001-2002-ci ildə bu məqsədlə müraciət edənlərin sayı 6563 nəfər olmuşdur. Onlardan 2645 nəfəri Almaniyada, 908 nəfəri İsveçdə, 550 nəfəri Hollandiyada, 545 nəfəri Fransada, 247 nəfəri isə ABŞ-da yaşamaq arzusu ilə müraciət etmişlər. Onlardan bir qismi, daha doğrusu 196 nəfəri Almaniyaya, 148-i - İsrailə, 68-i - ABŞ-a, 23-ü isə Türkiyəyə köçə bilmişlər. Digərləri barədə hər hansı bir məlumat əldə edə bilmədik. Deyilənlərə əlavə olaraq onu da bildirmək lazımdır ki, həmin illər Azərbaycan Respublikasının ərazisini siyasi motivlərə görə tərk etmək istəyən emiqrantlar da məhz Hollandiyayı və İsveçi təyinat ölkəsi kimi seçmişlər. Onların da sayı faiz nisbəti ilə təqribən 14-15 faizdir. Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, hətta bu səbəbi əsas götürənlərin əksəriyyəti uydurulmuş motivlərlə həmin ölkələrin müvafiq qurumlarına müraciət edirlər. Bu isə, məlumdur ki, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə olan imicinə müəyyən mənfi təsir göstərir və bu da ölkəmiz üçün arzuolunmazdır.

Ermənistanın Azərbaycan Respublikasına qarşı apardığı təcavüzkar siyasəti və bunun nəticəsində Qarabağ uğrunda gedən müharibə yüz minlərlə soydaşımızın ilk əvvəl Qərbi Azərbaycan torpaqlarından, sonralar isə işğal altına düşən Dağlıq Qarabağdan və ətraf rayonlardan qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşməsinə səbəb oldu. 2003-cü ilin statistik göstəricilərinə görə respublikada məskunlaşan Ermənistandan olan qaçqınların sayı 210.492 nəfər, Qarabağdan didərgin düşmüş məcburi köçkünlərin sayı 574.663 nəfərdir (3; s.6). Bundan başqa həmin rəqəmə müxtəlif ölkələrdən Azərbaycana pənah gətirmiş məshəti türklərini, əfqanları, iranlıları və digər əcnəbiləri əlavə etsək, tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, hal-hazırda respublikamızda bir milyona yaxın qaçqın və məcburi köçkün yaşayır ki, bu da ölkə əhalisinin 1/8 hissəsini təşkil edir. Bu miqrant kateqoriyasına aid edilən insanların həmin sayda olması, bir tərəfdən ölkənin sosial-iqtisadi sahəsində müxtəlif dərəcəli problemlərin ortalığa çıxmasına, digər tərəfdən isə respublikanın ictimai-siyasi həyatında müəyyən gərginliyin yaranmasına və artmasına səbəb olur ki, bu da qaçqın və məcburi köçkünlərlə bağlı geniş vüsət almış təxirəsalınmaz problemlərin kompleks şəkildə həll olunmasını tələb edir.

Məlumdur ki, miqrasiya proseslərində qaçqın və məcburi köçkünlərlə yanaşı fəal iştirak edənlərin digər hissəsini, əməkçi miqrantlar kateqoriyasına aid edilən insanlar təşkil edir. Ümumiyyətlə, müasir şəraitdə əmək miqrasiyası bütövlükdə dünyada gedən miqrasiya proseslərinin vacib komponenti və böyük hissəsidir. Əmək miqrasiyası fenomeni hər bir ölkənin ictimai, siyasi, iqtisadi və hətta mədəni sahələrinə təsir edən prosesdir. Məlumdur ki, son 10-12 il ərzində Azərbaycan cəmiyyətində geniş vüsət alan proseslərdən biri əmək miqrasiyası ilə bağlıdır. Belə ki, məhz əmək miqrasiyasının təsiri nəticəsində ölkənin demoqrafik vəziyyətində bir çox dəyişikliklər baş vermişdir. Respublikamıza işləmək, təhsil almaq məqsədilə gələn əcnəbilərin, müəyyən səbəblərə görə daimi yaşayış yerlərini, ölkəni tərk edən vətəndaşlarımızın da sayı artmışdır. Aydın ki, bütün bu proseslərin obyektiv və subyektiv səbəbləri vardır. Azərbaycanda miqrasiya siyasətinin lazımi səviyyədə tənzimlənməməsi, vahid miqrasiya məlumat bankının olmaması hazırda ölkəni tərk edən, ya da ölkəyə daimi və müvəqqəti işləməyə gələn adamların sayının müəyyənləşdirilməsinə imkan vermir. Qeyri-rəsmi rəqəmlərə görə bu gün Azərbaycanda xaricdən gələn əmək miqrantlarının sayı 100 minə yaxındır, ancaq Azərbaycanda bunların yalnız 10-15 faizi dövlət orqanları tərəfindən qeydiyyatla alınıb. Azərbaycanda işləyən əcnəbilərin qeydə alınmaması respublika büdcəsinə böyük ziyan vurur. Məsələn, Azərbaycana ən çox əməkçi miqrant Türkiyə və İrandan gəlir. Həmin ölkələrin Azərbaycana yaxınlığı, respublikanın özəlləşdirmə proqramında xarici iş adamlarının fəaliyyətini asanlaşdıran qaydaların mövcudluğu buna imkan verir, əlverişli şərait yaradır. Xaricilər Azərbaycanda hansısa müəssisə açanda hüquqi şəxs kimi qeydiyyatdan keçirlər. Amma onlarla birlikdə gələn əcnəbi işçilərin çoxu heç yerdə qeydiyyatdan keçmir və təbii ki, dövlətə vergi də ödəmirlər.

Sözsüz ki, əməkçi miqrantların respublikaya gəlişinin ölkə iqtisadiyyatına böyük xeyri ola bilər, çünki bura gələn əcnəbilər özləri ilə xeyli valyuta gətirir və həmin vəsaitlər Azərbaycanda xərclənir, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinə yatırılır. Bununla yanaşı, xarici əmək miqrantlarının fəaliyyətini tənzimləyən qanunların işləməməsi, iqtisadiyyat sahəsində müəyyən əlverişli şərait və digər amillər ona gətirib çıxarır ki, buraya yalnız öz ölkəsində hər hansı bizneslə məşğul olmaq imkanı olmayan, ya da Azərbaycanda asan yolla pul qazanmaq istəyən adamlar üz tuturlar. Həmin adamlar Azərbaycanda vergi, gömrük, miqrasiya sahəsində mövcud olan qanunların hər zaman işləməməsindən istifadə edərək respublikamızda yaxşı maliyyə vəsaiti əldə edir, öz mütəxəssislərimiz işləyə biləcək yerləri tutur və nəticədə, Azərbaycan vətəndaşları işsiz qalırlar.

Azərbaycanda keçid dövründə sosial-iqtisadi vəziyyətin çətinliyi ilə əlaqədar əhali arasında xarici ölkələrə qazanc dalınca getmək məsələsi də aktual problemlərdən biridir. Bu problemin daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verməsinin səbəbi insanların xaricdə əməklə məşğul olmaq məqsədilə qeyri-qanuni yollardan istifadə etmələri ilə bağlıdır. Əmək miqrasiyası ölkədə mühüm bir problemə çevrilib. Ən yaxşı ixtisaslaşmış şəxslərin çoxu işsiz qalmış, bu səbəbdən müxtəlif ölkələrə emiqrasiya etmişlər.

Ümumiyyətlə, emiqrasiya yaxud da mühacirət barəsində danışanda dərhal insanın təəvvürünə son 15-20 ildə özünə geniş yer almış «beyin axını» fenomeni gəlir. Belə ki, mətbuatda daim vurğulanır ki, ölkəni tərk etmək istəyənlər əsasən bizim alimlərimizdir. Təbii ki, bu faktlar istisna deyil. Məhz bu səbəbdən bəzi kiçik həcmli tədqiqatların aparılmasına ehtiyac var ki, bu da bəzi məsələlərə aydınlıq gətirər. Belə ki, getmək istəyənlərin peşə ixtisasına nəzər saldıqda görürük ki, onların arasında yarısından çoxu vaxtilə səhəyədə, 20 faizə yaxını - təhsil sistemində, 7 faizi - səhiyyə və sosial xidmətlər sahəsində, 4 faizə yaxını - ticarət sahəsində çalışmış şəxslərdir. Həmin faizə dair məlumat verərkən bir daha vurğulamaq istərdik ki, Azərbaycanda bir sıra sənaye müəssisələrinin bağlanması işsiz qalan əhalinin respublikanın ərazisini tərk etməyə vadar etmişdir.

Lakin bu gün Azərbaycanda bir sıra sənaye müəssisələrinin işinin bərpa olunması və orada iş yerlərinin açılması (rəsmi statistikaya görə 2004-2005-ci illərdə 175 min yeni iş yerləri açılmışdır), ölkədə «Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı»nın və ona bənzər digər dövlət proqramlarının qəbul olunması və həyata keçirilməsi həmin emiqrasiya axınının qarşısını alacaq, vaxtilə öz yurd-yuvalarını tərk etmiş və qazanc əldə etmək məqsədilə xaricə üz tutmuş vətən övladları geri dönəcək, respublikada sabit demoqrafik vəziyyətin bərqərar olunmasına yardım edəcək və sayı yüz minlərlə ölçülən marginal insanların daha sıx inteqrasiya olunmasına, onlarda vətəndaş hisslərinin oyadılmasına və bu yolla davranışlarında parsipativ mədəniyyətə xas prinsiplərin və dəyərlərin qərarlaşmasına səbəb olacaqdır. Bu istiqamətdə uğurun əldə olunması isə həm nəzəri, həm də praktiki sahədə həyata keçiriləcək fəaliyyətlərdən birbaşa asılı olandır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanın statistik göstəriciləri - 2003. Bakı, «Səda», 2003.
2. Azərbaycanın aygı-ayrı bölgələrində miqrasiya meyillərinin öyrənilməsi (yəhudi icmasının misalında). Bakı, AYQT, 2000.
3. Məcburi köçkünlər (statistik bülleten). Bakı, DSK, 2003.
4. Словарь иностранных слов. М., Наука, 1988.
5. Современная американская социология. М., Издательство МГУ, 1994.

РЕЗЮМЕ

Азер Аллахверанов

Миграционные процессы и феномен маргинальности

Статья Азера Аллахверанова «Миграционные процессы и феномен маргинальности» посвящается изучению различных аспектов взаимовлияния миграционных процессов и феномена маргинальности. В статье специальное внимание уделяется факторам, приводящим к широкому проявлению феномена маргинальности и становлению маргинальных групп. Для широкого обоснования заключений, выдвинутых в статье, автор приводит и анализирует огромное количество статистических данных, всесторонне раскрывающих характер миграционной ситуации в Азербайджане. В статье подчеркивается, что существование огромной армии мигрантов на территории республики создает благоприятное условие для проявления и усиления феномена маргинальности, требующего особого исследования.

SUMMARY

Azer Allahveranov

Migration processes and marginality phenomenon

Azer K. Allahveranov's article named "Migration processes and marginality phenomenon" has been dedicated to researching the aspects of mutual relations and impacts of migration processes and marginality phenomenon. In the article, special attention is given to the factors that impact on the wide displaying of marginality phenomenon and the formation of marginality groups. In the article, the author brings out statistical figures which explore extensively the character of migration situation in Azerbaijan, and analyses them. The article conveys that the existence of a huge migrant segment in the country creates useful opportunity to occur and develop the marginality phenomenon, which demands a special research.